ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΥ ΣΤ. ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΪΔΟΥ
ΛΥΚΕΙΑΡΧΟΥ

«ΤΑ ΥΠΟΔΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ»

Ἐν τῶν σπουδαιοτέρων καὶ βασικωτέρων συμπληρωμάτων τῆς ἀμφιέσεως εἶναι τὸ ὑπόδημα, τὸ ὁποῖον οἱ πρόγονοί μας —καίτοι συχνὰ περιεπάτουν ἀνυπόδητοι— ἐγνώριζον νὰ κατασκευάζουν εἰς μεγάλην ποικιλίαν, πέραν τῶν γνωστῶν εἰς ἡμᾶς σανδαλίων καὶ πεδίλων.

Βεβαίως τὸ ὑπόδημα δὲν ἀνεκαλύφθη εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα, καίτοι ἀπὸ τοῦ Ὁμήρου συμπεραίνομεν τὴν ὕπαρξίν του καὶ πρὸ τοῦ 1000 π.Χ., ἀφοῦ ἀναφέρει τὴν λέξιν *ὑπόδημα* καὶ πολλάκις τὴν λέξιν *πέδιλον*. Ἡ λέξις *σάνδαλον* εἶναι μεθομηρικὴ καὶ ἀνατολικῆς προελεύσεως· οἱ Ἴωνες ἐγνώρισαν τὴν λέξιν—τὴν ὁποίαν ἐξελλήνισαν—καὶ τὸ ἀντικείμενον μετὰ τὸ 1000 π.Χ. (οἱ Αἰολεῖς τὴν ἔλεγον *σάμβαλον*). Ἀργότερον σανδάλια καὶ πέδιλα ἐταυτίσθησαν καὶ παραλλήλως διὰ μέσου τῶν αἰώνων ἔφθασαν μέχρι τῶν ἡμερῶν μας, ὡς λέξεις καὶ ἀντικείμενα.

Τὸ πρωτόγονον ὑπόδημα—εἷς πάτος—δέρμα δεμένον διὰ λωρίων εἰς τὸν πόδα – πρωτοενεφανίσθη εἰς τὰ ὑπερβόρεια κλίματα καὶ ἐφευρέθη διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τοῦ ψύχους πρωτίστως. Γνωστὸν εἶναι ὅτι καὶ οἱ πρωτοπόροι τοῦ πολιτισμοῦ Σουμέριοι, Βαβυλώνιοι καὶ ἄλλοι ἀνατολικοὶ λαοὶ εἶχον ὑποδήματα ἀπὸ τὸ 3000 π.Χ. περίπου. Ἤδη ὁ Ἀλκαῖος (ἀπ. 34) λέγει: «Καὶ σκυθίκαις ὑποδησάμενος», δηλαδὴ ἀφοῦ ἐφόρεσεν ὑποδήματα σκυθικοῦ τύπου.

Τὸ ὑπόδημα, ἀσφαλῶς, δὲν εἶναι μόνον ἀμυντικὸν μέσον κατὰ τοῦ ψύχους, ἀλλ' εὐκολύνει τὸν ἄνθρωπον καὶ εἰς τὸ βάδισμα ἰδίως εἰς τοὺς λιθοβριθεῖς δρόμους τῆς Ἀρχαιότητος.

Οἱ Ἕλληνες ὅμως, ὅπως προείπαμεν, προετίμων τὴν ἀνυποδησίαν, ἰδιαιτέρως τὸ θέρος καὶ ἐντὸς τῆς οἰκίας. Πάντως ὁ «Φιλάργυρος» τοῦ Θεοφράστου δὲν φορεῖ ὑποδήματα παρὰ μόνον μετὰ τὸ λυκόφως, διὰ νὰ μὴ τὰ φθείρῃ. Καὶ ὁ Κορύδων εἰς τοὺς «Νομεῖς» τοῦ Θεοκρίτου συμβουλεύει τὸν Βάττον νὰ μὴ τρέχῃ ἀνυπόδητος εἰς τὸ ὄρος, «διότι φυτρώνουν παλιούρια καὶ ἀγκαθωτοὶ ἀσπάλαθοι». Ἤδη ὁ Βάττος, ἐπάτησεν ἄκανθαν, ἐνῷ ἔβοσκε τοὺς βοῦς καὶ πολὺ ἤλγει τὸν πόδα.

Ὁ Σωκράτης καὶ ὁ Φωκίων, δύο μορφαὶ ἠθικοκοινωνικοῦ κύρους, σπανίως ἦσαν ὑποδεδεμένοι.

Τὰ πρῶτα λοιπὸν ὑποδήματα, τοὐλάχιστον εἰς τὸν μεσογειακὸν χῶρον ἦσαν ἓν δέρμα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον κατειργασμένον, ἓν ξύλον ἢ φλοιὸς (φελλός, πάπυρος κ.λπ.) τὸ ὁποῖον ἐδένετο ἐπάνω εἰς τὸν πόδα. Ἄλλωστε ἡ ἀρχαία λέξις *ὑπόδημα* εἶναι σαφής: Κάτι τὸ ὁποῖον ὑποδένεται, ποὺ δένεται ἀπὸ κάτω. Ἐπίσης αἱ λέξεις *ἐξυπόλυτος*, *ἐξυπολύω*, *ὑπολύω*, ἀρχαῖαι καὶ αὐταί (π.β. Ἀριστοφ. «τὼ πόδε πρότεινον, ἵν' ὑπολύσω» εἶναι καθαραὶ ὡς πρὸς αὐτό, τὸ ὁποῖον θέλουν νὰ δηλώσουν· λυτὸς ἀπὸ κάτω κ.λπ.

Καθαρῶς ἑλληνικαὶ λέξεις εἶναι καὶ ὁ *ἱμάς*, τὸ *ἀψίδιον* (ἀψίδι), *κάττυμα* (σόλα, ὑπόδημα), τὰς ὁποίας μέχρι σήμερον χρησιμοποιοῦμεν.

Πρέπει νὰ σημειώσω ἐδῶ, ὅτι τὸ κάττυμα εἶχε θηλυκωτήρια, ὅπου διεπερῶντο οἱ ἱμάντες, διὰ νὰ στηριχθοῦν καὶ δεθοῦν. Αὐτοῦ τοῦ εἴδους ἡ θηλειὰ ἐλέγετο *ὕσκλος*. Ἐπίσης τὰ *εὔληρα* ἦσαν εἶδος ἱμάντων (ἴσως ἀπὸ τὴν λέξιν αὐ-

τὴν παράγεται ἡ λέξις *λῶρος, λωρίον*, ποὺ πιθανὸν τὰς ἔλαβον οἱ Ρωμαῖοι ὡς *lorum* καὶ ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους τὴν ἐλάβομεν ἐκ νέου ὡς λουρὶ καὶ παλαιότερον λωρίον, λῶρος, ἢ εἶναι λατινικὴ αὐτὴ ἡ λέξις. Διὰ τὴν χρῆσιν αὐτὴν ἐχρησιμοποίουν καὶ τὰ λεγόμενα *πέλλυτρα* καὶ τὸν λεγόμενον *μάσ(θ)λην (ὁ)*.

Ὅταν ἤρχισε νὰ χρησιμοποιῆται τὸ ὑπόδημα καὶ νὰ μὴ εἶναι πλέον μία ἁπλῆ «σόλα» δεμένη διὰ λωρίων εἰς τὸν πόδα, διὰ νὰ εἶναι μαλακώτερον καὶ τὸν χειμῶνα θερμόν, ἐτοποθέτουν ἐσωτερικὴν ἐπένδυσιν ἐκ μαλλίου καὶ ὑφάσμα τος, ἡ ὁποία ἐλέγετο *ἔμβλημα*. Ὁ *ὑποδήματος χιτὼν* ἦτο κάτι ἀνάλογον πρὸς τὸ ἐμβλημα. Κάποτε, κάποτε τὰ πέλλυτρα ἐλύνοντο εἰς τοὺς πόδας των, ὅπως βλέπομεν εἰς ἀνάγλυφα καὶ ἀγγεῖα νὰ δένουν τὰ λωρία των.

Οἱ πρόγονοί μας εἶχον ἀνακαλύψει ἀρκετὰ εἴδη ὑποδημάτων διὰ παντὸς εἴδους χρῆσιν: Διὰ τὴν οἰκίαν, τὸ κυνήγιον, τὴν λάσπην κ.λπ.

Ἂς ἴδωμεν τώρα μὲ βάσιν τὸ ἀξίωμα «ἀρχὴ σοφίας ἡ τῶν ὀνομάτων ἐπίσκεψις» μέσα ἀπὸ τὰ ὀνόματα τῶν ὑποδημάτων καὶ τῶν ἀναλόγων δερμάτων τὴν πορείαν καὶ πρόοδον τῶν προγόνων μας σχετικῶς μὲ τὸ ὑπόδημα: Κατ' ἀρχὰς ὁ ὑποδηματοποιὸς ἐλέγετο ἀκριβῶς *ὑποδηματοποιός*, ἀλλὰ καὶ *ὑποδηματορράφος, σκυτορράφος, σκυτεύς, σκυτοτόμος, κρηπιδοποιός*. Ἀργότερον ἐπὶ βυζαντινῶν καὶ *σαγγάριος* (ἴσως ἡ λέξις αὐτὴ καθιερώθη ἀπὸ τοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους). *Τσαγκάριος τσαγκάρης, καλιγάριος* (λατιν.) καὶ ἐπὶ τουρκοκρατίας μὲ τὰς τουρκικὰς ἢ μᾶλλον περσικὰς λέξεις *παπουτσής, καβάφης* (εὐτελὴς ὑποδηματοποιός), *κουντουρὰς* (κουντούρα=παπούτσι). Ὁ σαγκάριος, ἐκ τοῦ ὁποίου προέρχεται ἀσφαλῶς ὁ τσαγκάρης, δὲν φαίνεται ὅτι εἶναι γνησία ἑλληνικὴ λέξις, ἀλλὰ κάποια ξένη ἀνατολικὴ (περσική). Ὑπῆρχε καὶ ἡ λέξις *τσαγλίον* ἢ *τσαγκὶν* καὶ *καλιβώνω* εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους.

Ἐργαστήριον τοῦ ὑποδηματοποιοῦ ἦτο τὸ *ὑποδηματοποιεῖον* ἢ *σκυτεῖον*[1] ἢ *σκυτοτομεῖον* ἢ (παλαιότερον) *πυσίγγιον*, ὁ δὲ «μπαλωματὴς» ἢ τσαγγάρης» (μὲ τὴν σημερινὴν ἔννοιαν) ἐλέγετο *νευρορράφος* (ἔρραπτε τὰ χαλασμένα ὑποδήματα μὲ κλωστὰς νεύρων ζώων). Ἐλέγετο καὶ *σανδαλορράφος*. Ὑπῆρχε καὶ τὸ ρῆμα *καττύω* ἢ *κασσύω* (συρράπτω, μπαλώνω) ἢ *κασσύομαι* (πβ. Φερεκράτη: τοὺς καρκίνους[2] καττύομαι, πβ. καὶ λατινικὸν suo (συρράπτω), sutor (σκυτεὺς) καὶ γερμανικὸν schuh (ὑπόδημα) καὶ ἄλλων εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν (σουὲτ κ.λπ.). Ὑπῆρχε δὲ καὶ ἐξειδίκευσις εἰς τὸ εἶδος π.χ. ὁ κατασκευάζων μόνον κρηπῖδας ἐλέγετο *κρηπιδοποιὸς* ἢ *κρηπιδουργός*. Ὑπάρχει καὶ ἡ παλαιοτέρα λέξις *πίσυγγος* (=τσαγκάρης) πβ. καὶ Σαπφώ: «Θυρώρῳ πόδες ἑπτορόγυιοι—τὰ δὲ σάμβαλα πεμπεβόηα— πίσυγγοι δὲ δέκ' ἐξεπόνασαν» (=τοῦ θυρωροῦ τὰ πόδια ἑπτὰ ὀργυιές, τὰ σὲ σανδάλια εἶναι ἀπὸ πέντε βοϊδοτόμαρα, τὰ ἔφτιαξαν δὲ δέκα τσαγγάρηδες). Ἡ λέξις πίσυγγος δὲν παύει νὰ χρησιμοποιῆται καὶ ἀργότερον μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Χριστοῦ, τοὐλάχιστον εἰς τὴν ποίησιν (Ἡρώνδας κ.ἄ.).

Ἐκ τίνος ὑλικοῦ κατεσκευάζοντο τὰ ὑποδήματα: Κυρίως ἐκ δέρματος, τὸ ὁποῖον ἐλέγετο συνήθως εἰς αὐτὴν τὴν περίπτωσιν *σκῦτος* ἢ *κύτος* ἢ *βύρσα* ἢ *δέψα (δέφω* καὶ *δεψέω), διφθέρα* σπανιώτερον καὶ *δορά, λέπος, λοπός, δέρμα, ρινός*. Καὶ ἀσφαλῶς αὐτὰ τὰ δέρματα τὰ ἐλάμβανον κατειργασμένα ἐκ ζῴων τοῦ ἀμέσου περιβάλλοντός των, (οἰκόσιτα κ.λπ.). Τὰ δέρματα αὐτὰ εἰς πρώτην κατεργασίαν εἶχον διάφορα ὀνόματα ἀνάλογα μὲ τὸ ζῷον ἐκ τοῦ ὁποίου προήρχοντο: *Ἀρνακὶς* (ἀπὸ ἀρνί), *τραγῆ* (ἀπὸ τράγον), *μοσχῆ* (ἀπὸ μόσχον), *μηλωτὴ* (ἀπὸ πρόβατον), *κυνῆ* (ἀπὸ σκύλον) διὰ σκύλους κυρίως καὶ περικεφαλαίας[3], *ἰξαλῆ* (γιδοτόμαρα) κ.ἄ. Τὰ ἄχρηστα δὲ ἀποκόμματα τῶν σκυτοτομικῶν δερμάτων τὰ ἔλεγον *κοσκυλμάτια*, λέξις ἡ ὁποία εἶχε περάσει εἰς τὴν καθημερινὴν ζωὴν (Ἀριστοφ). μὲ μεταφορικὴν ἔννοιαν, ἤτοι τὴν σημασίαν τῶν λεπτολογιῶν, τῶν μικροπρεπῶν κολακειῶν (ἡ λέξις παράγεται ἀπὸ τὸ ρῆμα σκύλλω=γδέρνω, σπαράττω, σχίζω).

Ὁ *βυρσοδέψης* ἢ *σκυτοδέψης* κατειργάζετο περαιτέρω αὐτὰ τὰ δέρματα μὲ δεψικὰς ὕλας[4], παρομοίας μὲ τὰς σημερινὰς καὶ ἐπώλει τὰ δέρματα εἰς τὸν *σκυτοτόμον* ἢ *σκυτέα*, ὁ ὁποῖος κατεσκεύαζε τὰ ὑποδήματα καὶ τὰ παρεχώρει εἰς τὸν *ὑποδηματοπώλην* ἢ *κρηπιδοπώλην*. Γνωστοὶ βυρσοδέψαι ἦσαν ὁ δημαγωγὸς *Κλέων* καὶ ὁ κατήγορος τοῦ Σωκράτους *Ἄνυτος*.

Ὁ *ὑποδηματοποιὸς* διὰ τὰ ζεστὰ καὶ μαλακὰ ὑποδήματα ἐτοποθέτει, ὅπως ἐθίξαμεν τὸ θέμα «ἄκρῳ τῷ δακτύλῳ» ἀνωτέρω, ἐντὸς τῶν ὑποδημάτων «κετσέδες», *πιλήματα*, ὅπως τὰ ἔλεγον τότε ἢ *ἐμβλήματα* ἢ *χιτῶνας ὑποδήματος*.

Ἀνεφέραμεν ἀνωτέρω διὰ τὴν χρῆσιν τοῦ φελλοῦ καὶ τοῦ ξύλου ὡς καττυμάτων ἐν γένει, ἀλλ' ἂν σταθῶμεν εἰς τὴν λέξιν *παντόφλα* ἐτυμολογικῶς ἢ πρέπει νὰ τὴν θεωρήσωμεν ἑτεροδημότην ἐξ Ἰταλίας ἢ νὰ δεχθῶμεν Γερμανοῦ γλωσσολόγου ἄποψιν ἐκ τοῦ *παντοφελλὸς* (δηλαδὴ ὁλόκληρος ἀπὸ φελλόν), διὰ νὰ εἶναι ἐλαφρὰ μέσα εἰς τὴν οἰκίαν. Ἡ λέξις παντοφελλὸς ἢ παντόφελλος, ἂν κάποτε ἐχρησιμοποιήθη εἰς τὴν Ἑλλάδα, δὲν εἶναι γνωστὸν ἐκ γραπτῶν μαρτυριῶν. Εἰς τοὺς συγγραφεῖς σώζονται ἀρκετὰ ὀνόματα ὑποδημάτων, ἀλλὰ δὲν εἴμεθα πάντοτε βέβαιοι εἰς ποῖον εἶδος ἀνήκουν καὶ δὲν δυνάμεθα μετὰ βεβαιότητος νὰ τὰ ταυτίσωμεν μὲ τὰ ὑποδήματα, τὰ ὁποῖα βλέπομεν εἰς ἀγγειογραφίας κ.λπ. Πάντως ἔχομεν τὰς ἑξῆς λέξεις: *ὑπόδημα*, *κάττυμα*, *σάνδαλον*, *πέδιλον*. Ὅλαι αὐταὶ αἱ λέξεις διετηρήθησαν μέχρι σήμερον. Μόνον ἡ λέξις κάττυμα σημαίνει σήμερον τὴν «σόλαν», ἐνῶ εἰς τοὺς ἀρχαίους ἐσήμαινε καὶ τὴν «σόλαν» καὶ τὸ ὑπόδημα ὁλόκληρον. Ἄλλωστε τὸ οὐσιῶδες εἰς τὰ τότε ὑποδήματα, τὰ περισσότερα, ἦτο ἡ «σόλα». Τὰ λωρία, οἱ ἱμάντες, τὰ εὔληρα κ.λπ. ἦσαν βοηθητικά, διὰ νὰ τὴν κρατοῦν δεμένην, ὑποδεμένην.

Ὁ Πολυδεύκης εἰδικῶς διὰ τὸ *κάττυμα* λέγει «λεπτὸν ὑπόδημα πρεσβυτικόν».

Μετὰ ἔχομεν τοὺς γνωστοὺς *κοθόρνους* μὲ τὸ ὑψηλὸν καὶ κατὰ κανόνα ξύλινον κάττυμα, οἱ ὁποῖοι κατήντησαν ἀποκλειστικότης τῶν ἠθοποιῶν καὶ εἶχον τὸ χαρακτηριστικὸν νὰ φορῶνται ἀδιακρίτως εἰς τὸν ἕνα ἢ ἄλλον πόδα. Τὸ κάττυμα τοῦ καθόρνου εἶχε περίπου 30 ἑκατοστὰ ὕψος. Τὸ περισσότερον γνωστὸν εἶδος καὶ εἰς ἄλλους λαοὺς εἶναι τὸ *πεδιλον*, τὸ ὁποῖον δὲν φαίνεται, βασικῶς, νὰ διαφέρῃ ἀπὸ τὸ σανδάλιον καὶ αἰολικῶς σάμβαλον, ὅπως εἴπομεν. Καὶ ἡ μὲν λέξις πέδιλον παράγεται ἐκ τοῦ πούς, ἡ δὲ σάνδαλον ἔχει σχέσιν μὲ τὴν λ. σανὶς (ὑπάρχει καὶ νεοπερσικὴ λέξις sandal). Τὸ *καλοπέδιλον* ἦτο τὸ «ξυλοπάπουτσο» τῆς γερμανοκρατίας (*κάλον*=*ξύλον*)[5]. (Τὸ *πρόσχισμα* ἦτο ὑπόδημα σχιστὸν ἔμπροσθεν. Περίεργον ὑπόδημα ἦτο ὁ *ἀκάττυτος*· ἐκάλυπτε τὸ ἄνω μέρος τοῦ ποδός, στερούμενον καττυμάτων. Μᾶς θυμίζει ὀλίγον τοὺς σημερινοὺς Δραβίδας Κεὐλάνης ἢ καὶ Ἀβησσυνούς, οἱ ὁποῖοι, ἐνῶ ἐνδύονται ἐνίοτε «φράγκικα» ἢ ἔστω μὲ τὴν τοπικὴν των ἐνδυμασίαν, εἶναι ἀνυπόδητοι. Ἀπὸ τὸν ἀκάττυτον αὐτὸν συμπεραίνομεν ὅτι τὸ ἀρχαῖον ὑπόδημα ἐξυπηρέτει ἐνίοτε ἀνάγκας συρμοῦ ἢ στολισμοῦ καὶ μόνον.

Ἄλλο εἶδος εἶναι αἱ *κρηπίδες*. Ἦτο κυρίως στρατιωτικὸν ἄρβυλον μὲ παχεῖαν σόλαν. Εἰς ἓν εἰδύλλιόν του ὁ Θεόκριτος παρουσιάζει τὴν ἐπιστρέψασαν ἐκ τῆς ἀγορᾶς οἰκοδέσποιναν νὰ λέγῃ εἰς τὴν φίλην της «παντᾷ κρηπῖδες» (παντοῦ στρατιῶται ὑπῆρχον».

Ἡ *ἀρβύλη* (σήμερον ἀρβύλα ἀντιστοιχεῖ εἰς τὴν ἀρχαίαν κρηπῖδα) ἦτο στερεὸν ὑπόδημα καὶ κάπως ὑψηλόν, χρησιμοποιούμενον ὑπὸ κυνηγοῦ καὶ γενικῶς τῶν ὁδοιπόρων. Ἡ *εὔμαρις* ἦτο εἶδος ἀσιατικοῦ ὑποδήματος, φορεθεῖσα παρὰ τῶν Ἰώνων.

Αἱ *χρυσίδες* ἦσαν εἶδος πολυτελῶν ἐμβάδων, πιθανὸν μὲ ἐπιχρύσους λωρίδας.

Ἡ *ἐνδρομίς*, ὅπως ἡ ἀρβύλη, ἦτο τὸ περιζήτητον ὑπόδημα τῶν κυνηγῶν, διότι πρωτίστως ἦτο στερεὰ καὶ χονδρή.

Ἡ *ἀσκέρα* καὶ ὁ *οὐδὼν* ἦσαν μάλλινα ὑποδήματα διὰ τὸν χειμῶνα.

Αἱ *καρβάτιναι* ἢ *καρβατῖναι* ὡμοίαζον μὲ τὰ σημερινὰ «τσαρούχια».

Ἡ *ἀρπὶς* ἦτο εἶδος ὑποδήματος, ἀγνώστου καὶ αὐτοῦ σχήματος καὶ χρώματος

Ἡ *ἐμβάς*, ἡ *ἐμβατὴ* ἢ *ἐμβάτη*, ἢ *ἔμβασις*, ἢ *ἔμβαθρον* παρεμφερῆ ὅλα, ἦσαν γυναικεῖα ἢ «σπιτήσια» (ὅπως οἱ παντόφλες). Ὁ Ἀριστοφάνης λέγει: «Ἐμβὰς γερόντων». Καὶ ὁ Μένανδρος «ὑποδούμενος τῆς Ἐμβάδος τὸν ἱμάντα διέρρηξα». Ἦσαν δὲ ἰδιαιτέρως γνωσταὶ *αἱ λακωνικαὶ καὶ περσικαὶ ἐμβάδες*. Κατὰ Αἴλιον Ἡρωδιανὸν (γραμματικὸς 3ου μ.Χ. αἰῶνος, υἱὸς Ἀπολλωνίου Δυσκόλου), ἐμβάδες ἦσαν ὑποδήματα κωμῳδῶν, ἐμβάται δὲ τῶν τραγῳδῶν.

Ἡ *Ἀμύκλη* ἢ *ἀμυκλαῖς* ἦτο ὑπόδημα κατασκευαζόμενον κυρίως εἰς Ἀμύκλας Λακωνικῆς, ἀλλὰ ὕστερον καὶ ἀλλαχοῦ.

Αἱ *πηλοβατίδες* ἢ *πηλοπατίδες* ἦσαν ὅπως οἱ γαλότσες. Σώζεται καὶ πήλινον ὁμοίωμά των ἀκριβῶς ὅπως εἶναι ἢ μᾶλλον ἦσαν αἱ πρὸ ἐτῶν φορούμεναι ὑπὸ ἀνδρῶν ἐπάνω ἀπὸ τὰ ὑποδήματα. Ἄλλο εἶδος ἦσαν αἱ *περιπεζίδες*. Εἶδος ἐμβάδων δενομένων διὰ λωρίων εἰς τὰ σφυρά. Τὰ *ἀμφίσφυρα* ἐκάλυπτον τὰ σφυρὰ τῶν ποδιῶν, ὡς χαμηλαὶ «μπόται». Ἐπίσης αἱ *βλαῦται*, ἦσαν συρτὸ ὑπόδημα ἢ κουντούρα μὲ θηλυκωτήρια, «βλαύτας σύρων» (Ἀθηναιος). Ὁ Σωκράτης ἐπῆγε εἰς τὸ συμπόσιον τοῦ Ἀγάθωνος «τὰς βλαύτας ὑποδεδεμένος». Ὑπῆρχε καὶ τὸ ὑποκοριστικὸν *βλαυτία*. *Ἄβλαυτος* δὲ ἦτο ὁ ἀνυπόδητος.

Αἱ *νυκτιπήδηκες* ἦσαν κατὰ Πολυδεύκην γυναικεῖα ὑποδήματα. Τὰς ἀναφέρει ὁ Ἡρώνδας (VII).

Αἱ *περιβαρίδες* ἦσαν εἶδος ὑποδήματος πιθανώτερον γυναικεῖον.

Ὁ ἢ *ἡ βαθύπελμος* ἦτο καὶ αὐτὴ μὲ κάττυμα ὑψηλόν, ὅπως αἱ ἀρβύλαι καὶ αἱ κρηπῖδες.

Οἱ *καρκίνοι* ἦσαν καὶ αὐτοὶ κάποιο ὑπόδημα πεπλατυσμένον ἐν σχήματι καρκίνου.

Τὰ *κολοφώνια* ἦσαν ὑπόδημα, ἕλκον τὴν καταγωγὴν ἐκ Κολοφῶνος.

Ἀκροσφύρια ἢ *ἀκρόσφυρα* ἦσαν γυναικεῖα ὑποδήματα (Πολυδεύκης, Ἡσύχιος).

Ἡ *κρούπεζα* ἢ *κρούπαλον* ἢ *κρούπανον* ἦσαν «ξυλοπάπουτσα» ὅπως τὰ τσόκαρα, τὰ ὁποῖα κάνουν κρότον, ὅταν κρούωνται εἰς τὸ ἔδαφος (κρούω πέζα). Ὁ Ἡσύχιος ἀναφέρει «ἀμφίλινα κρούπαλα».

Ἡ *Φαικὰς* ἢ *φαικάσιον* ἦσαν λευκὰ ὑποδήματα, τὰ ὁποῖα ἐφόρουν οἱ γυμνασίαρχοι εἰς τὰ γυμνάσια καὶ οἱ ἱερεῖς τῆς Αἰγύπτου. Ὁ Ἡσύχιος ὅμως διὰ τὸ φαικάσιον λέγει ὅτι ἦτο ὑπόδημα γεωργικόν.

Τὰ *διάβαθρα* εἶναι εἶδος ὑποδήματος ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν.

Αἱ *βαυκίδες* ἢ *βαυκίδια* τέλος ἦσαν γυναικεῖον ὑπόδημα ἢ παντόφλα. Κατ' ἄλλους πολυτελὲς γυναικεῖον ὑπόδημα κροκοειδὲς εἰς τὸ χρῶμα.

Αἱ λέξεις *ὑπόδημα*, *ὑπόδεσις* (=ὑπόδημα), παλαιότατα ἑλληνικαί, ἐδήλουν πᾶν εἶδος, ἀπὸ τοῦ σανδάλου μέχρι στερεῶν κρηπίδων.

Ἀνωτέρω εἴδομεν, πῶς ἔλεγον τὰς λέξεις «βγάζω τὰ ὑποδήματά μου»· τὸ ἀντίθετον «παπουτσώνομαι» δηλαδή, ἔλεγαν *φορῶ* ἢ *ὑποδοῦμαι* ἢ *κρηπιδοῦμαι*. Τέλος ὁ Ἡρώνδας εἰς τὸν 7ον μιμίαμβόν του μνημονεύει ἀκόμη 2-3 ὀνομασίας ἀγνώστους ἄλλοθεν, εἰς τὰς ὁποίας θὰ ἀναφερθῶμεν κατωτέρω.

Ὅσον ἀφορᾷ δὲ τὰ ἀφόρετα, δηλαδὴ καινουργῆ ὑποδήματα, τὰ ἔλεγον *ἀφόρητα* («ἀφόρητοι βλαῦται» —Ἀθήναιος).

Ὑπῆρχον λοιπὸν ἐπαγγελματίαι ἀρκετοί, οἱ ὁποῖοι ἠσχολοῦντο μὲ τὸ ὑπόδημα ὁμοῦ, ἀλλὰ δὲν ἔλειπον καὶ τὰ κατὰ παραγγελίαν. Σῴζεται ἀγγειογραφία ἡ ὁποία εἰκονίζει ὑποδηματοποιὸν νὰ κόπτῃ εἰς τὰ μέτρα τοῦ ποδὸς τοῦ πελάτου, τὸ κάττυμα. Συνεπῶς ὅλα τὰ σύνεργα τοῦ σανδαλοποιοῦ, ὅπως ἡ φαλτσέτα (ποὺ

πιθανὸν ἐλέγετο *κοπεὺς σκυτοτόμον* ἢ *σμίλη σκυτοτομική*), τὸ σφυρὶ (*σφῦρα*), τὰ καρφιά, σχοινιά[6], καλαπόδια (*καλάπους* ἢ *καλόπους*) «οἱ σόλες» (*καττύματα*), τὸ «σουβλὶ» (*ὀπήτιον*) ὑπῆρχον εἰς τὸ ἀρχαῖον ὑποδηματοποιεῖον. Διασῴζεται καὶ ἡ λέξις *ἄρβηλος* (*ὁ*) ποὺ ἦτο τὸ στρογγυλὸν «κοπίδι» μὲ τὸ ὁποῖον ἔκοπτον, ἔξεον τὰ δέρματα οἱ ὑποδηματοποιοί, ὅπως καὶ σήμερον. Εἰς τοὺς τάφους τῶν Θηβῶν τῆς Αἰγύπτου εἰκονίζονται τὰ διάφορα στάδια κατασκευῆς ὑποδημάτων, κατεργασίας βύρσας καὶ παπύρου ἢ φοίνικος, τῶν ὁποίων τὰ φύλλα ἐχρησιμοποιοῦντο εἰς τὴν Αἴγυπτον εἰς τὴν ὑποδηματοποιίαν. Ἀκόμη καὶ τὰ χρώματα τῶν ὑποδημάτων ἦσαν ποικίλα. Γνωρίζομεν ὅτι οἱ ἄρχοντες προετίμων τὰ κόκκινα, διάφοροι ἀξιωματοῦχοι τὰ λευκὰ κ.λπ. Ἡ προτίμησις τῶν ἀρχόντων εἰς τὰ ἐρυθρὰ μετεδόθη εἰς τοὺς βασιλεῖς, ἐκεῖθεν εἰς τοὺς Ρωμαίους καὶ Βυζαντινούς. Τὰ ἐρυθρὰ δι' ἓν διάστημα προετίμων καὶ αἱ γυναῖκες (ὅπως καὶ τὰ ἄσπρα, κίτρινα κ.λπ.). Γνωρίζομεν ὅτι διὰ πολυτέλειαν ἔθετον ἐπιχρύσους λωρίδας εἰς τὰ ὑποδήματα, ὅπερ ἐμπνέει τὴν Σαπφὼ νὰ εἴπῃ «ἀ χρυσοπέδιλος Αὔως», (ἡ χρυσοπέδιλος Αὐγή). Ἐνίοτε διεκοσμοῦντο δι' ἀργύρου. Ὁ δὲ Ὅμηρος ἀναφέρει «Καλὰ πέδιλα», ποὺ σημαίνει ὅτι ἀπὸ τὸ 1000 π.Χ. εἶχον φορμαρισθῆ κρινόμενα καὶ ἀπὸ αἰσθητικῆς πλευρᾶς.

Ὁ Ξενοφῶν μᾶς πληροφορεῖ ὅτι πολλαὶ γυναῖκες χαμηλοῦ ἀναστήματος ἐφόρουν ὑψηλὰ ὑποδήματα, διὰ νὰ φαίνωνται ὑψηλότεραι. Ἐδῶ δὲν πρέπει νὰ ἐννοήσωμεν τὸ ἀργότερον καθιερωθὲν «τακούνι» γυναικῶν, ἀλλ' ὅτι ὅλη ἡ σόλα καὶ οἱ τυχὸν πάτοι, οἱ ὁποῖοι ἐτοποθετοῦντο ἐντὸς τοῦ ὑποδήματος ἔδιδον κάποιον ὕψος εἰς τὰς γυναῖκας χαμηλοῦ ἀναστήματος. Αἱ πολὺ ὑψηλαὶ προετίμων τὰ σανδάλια καὶ γενικῶς ὑποδήματα μὲ λεπτὴν «σόλαν». Γενικῶς ἡ γνωστὴ ὡραιοπάθεια τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων τοὺς ὡδήγει εἰς αὐτὴν τὴν ποικιλίαν. Ἀκόμη καὶ ὁ τρόπος ποὺ ἔδενον εἰς τὸν πόδα τοὺς ἱμάντας καὶ οἱ ἴδιοι οἱ ἱμάντες ἦσαν τμῆμα τῆς εὐσχήμου ἐμφανίσεως, πρβλ. καὶ Σαπφώ: «πόδας δὲ ποικίλος μάσλης καλύπτει, λύδιον κάλον ἔργον» (καὶ τὰ πόδια καλύπτει πλουμισμένος ἱμάντας, ὡραῖον λυδικὸν ἔργον. Καὶ εἰς τὴν Π.Δ. («Γένεσις» ΙΔ') εὑρίσκομεν τὴν λέξιν *σφυρωτήρ*, ἡ ὁποία ἐδήλου προφανῶς κάποιαν ἄκρην τοῦ ὑποδήματος ἢ τῶν ἱμάντων, λωρίων τῶν τυλισσομένων εἰς τὰ σφυρά. Ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος τὴν ἑρμηνεύει: «τὸ ἄκρον τοῦ ὑποδήματος τὸ εἰς ὀξὺ λῆγον».

Δι' αὐτοὺς τοὺς λόγους ὁ ὑποδηματοποιὸς ἦτο εἷς τῶν ἐκλεκτῶν ἐπαγγελματιῶν. Ἐκ τῆς καλλιτεχνικῆς του διαθέσεως ἐξηρτᾶτο τὸ κομψὸν ὑπόδημα. Εἶναι γνωστὸν ὅτι οἱ σανδαλοποιοὶ τῆς Αἰγύπτου ἦσαν εἰς τὸ ἐπίκεντρον τῆς καλλιτεχνικῆς καὶ ἐπαγγελματικῆς ζωῆς. Ἐπαινῶν κάποτε κάποιος τὴν ἐξωτερικὴν ἐμφάνισιν τῆς συζύγου φίλου του σοφοῦ, αὐτὸς δεικνύων τὰ ὑποδήματά του εἶπε: «τὰ βλέπετε, εἶναι τόσον ὡραῖα, ἀλλὰ ξέρετε πόσον μὲ στενεύουν; Προφανῶς ἐννοοῦσε ὅτι, ἂν καὶ ἦτο εὔμορφος ἡ σύζυγός του, τὸν ἐβασάνιζε. Ἐκ τοῦ ἀνεκδότου αὐτοῦ φαίνεται, ὅτι ἐφόρουν στενὰ καὶ κατὰ τεκμήριον κομψὰ ὑποδήματα, ἡ δὲ πολυχρησία των ἔδιδε λαβὰς καὶ δι' ἀλληγορίας. Καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἦτο γνωστὸν ἐκ ποίων πόλεων ἤρχετο τὸ καλὸν ὑπόδημα εἰς τὰς ἀγορὰς τῶν Ἰώνων κυρίως, ποὺ ἐπεμελοῦντο περισσότερον τὴν κομψότητά των. Εἰς τὴν ἔννοιαν βεβαίως τοῦ καλοῦ ὑποδήματος πρέπει νὰ ὑπονοήσωμεν καὶ τὴν τοῦ «στερεοῦ». Πάντως αἱ Ἀθῆναι, ἡ Σικυών, τὸ Ἄργος ἦχαν περίφημοι διὰ τὰ κομψὰ καὶ καλὰ ὑποδήματά των. Οἱ Ἀθηναῖοι «εἶχαν νὰ κάνουν» μὲ «τὰ ὑποδήματα τοῦ Ἀλκιβιάδου» καὶ τὰς «ἀρβύλας τοῦ Ἱπποκράτους».

Εἰς τὴν Ἑλληνιστικὴν-Ρωμαϊκὴν ἐποχὴν συνήθιζον νὰ χαράσσουν εἰς τὸ κάττυμα, ὥστε νὰ ἀποτυπώνωνται εἰς τὸ λασπῶδες ἔδαφος, φράσεις ὅπως ἡ γνωστὴ «ἔπου μοι». Φαίνεται ὅτι ἐπεμελοῦντο καὶ τῆς στιλπνότητός των. Ὑπάρχει ἓν ἀνέκδοτον τὸ ὁποῖον λέγει: «κάποιος Ἀθηναῖος παρατηρεῖ φίλον του, διὰ τὰ

στιλπνά του πέδιλα καὶ συμπεραίνει ὅτι περνᾶ οἰκονομικὰ προβλήματα. Τὰ στιλβώνει δηλαδὴ μόνος του, διότι ἂν τὰ ἐστίλβωνε δοῦλος, δὲν θὰ ἤστραπτον τόσον καλῶς. Δηλαδὴ αὐτὸς εἶχε πωλήσει καὶ τὸν δοῦλον του, λόγῳ οἰκονομικῶν δυσχερειῶν. Ἂς παρακολουθήσωμεν μίαν σκηνὴν εἰς ἓν ἀρχαῖον ὑποδηματοπωλεῖον τοῦ 3ου π.Χ. αἰῶνος, κάποιας ἑλληνικῆς πόλεως, ἴσως τῆς Κῶ, ὅπου τότε συνεκεντροῦντο ποιηταὶ καὶ καλλιτέχναι, ὅπως μᾶς τὴν παρουσιάζει ὁ μιμογράφος, δωρικῆς καταγωγῆς, Ἡρώνδας. *Ὁ σκυτεὺς* (ὅπως εἶναι καὶ ὁ τίτλος τοῦ μιμιάμβου) εἶναι ἐδῶ καὶ πωλητής, ὁ ὁποῖος ἀντιμετωπίζει δυσκόλους πελάτισσας. Λέγει εἷς ἓν σημεῖον: «Φέρε μου, Πίστε, (ὁ βοηθός του) ὅλα αὐτὰ τὰ παπουτσάκια *(σαμβαλουχίδας)*, διότι πρέπει νὰ φύγουν στὰ σπίτια τους εὐχαριστημένες οἱ γυναῖκες. Κοιτάξετε δὲ σεῖς (αἱ πελάτισσαι) ὅλην αὐτὴν τὴν ποικιλίαν· ἀπὸ τὴν Σικυῶνα, ἀπὸ τὴν Ἀμβρακίαν ὑποδήματα, λεῖα, ἐλαφρὰ *(νοσσίδες λεῖαι)* σὲ χρῶμα παπαγάλου *(ψιττάκια)*, ἀπὸ κάνναβιν *(κανναβίσκα)*[7], πολυτελῆ *(βαυκῖδες)*, «παντοφλὲ» *(βλαυτία)* ἰωνικὰ ὑψηλὰ *(ἰωνίκ' ἀμφίσφυρα)*, ἐλαφρὰ διὰ τὸ βράδυ *(νυκτιπήδηκες)*, «παπούτσια» ποὺ καλύπτουν τὰ σφυρὰ *(ἀκροσφύρια)*, φαρδιὰ ἐμπρὸς *(καρκίνια)*, σανδάλια ἀργεῖα *(σάμβαλ' ἀργεῖα)*, κόκκινα *(κοκκίδες)*, νεανικὰ *(ἔφηβοι)*, δι' ἄνετον βάδισμα *(διάβαθρα)*. Πέστε μου τὶ ἐπιθυμεῖ κάθε μία. Κοιτάξετε καὶ τὰ δέρματα καὶ τὶ πικρὸ ψωμὶ τρῶμε ἐμεῖς οἱ τσαγκάρηδες—γιὰ νὰ κάμωμε καλὰ παποὺτσια —*ὡς ἂν αἴσθοισθε σκύτεα καὶ κύνες τὶ βρώζουσι)*.

Πελάτισσα: Αὐτὸ τὸ ζεῦγος, ποὺ τώρα ἔπιασες, πόσον τὸ πωλεῖς; Μὴ ζητήσῃς ὅμως πολλὰ καὶ μᾶς ἀναγκάσῃς νὰ φύγωμε. Σκυτεύς: Αὐτὸ τιμᾶται μία μνᾶ. Κοιτάξετέ το καὶ ἀπὸ ἐπάνω καὶ ἀπὸ κάτω. Καὶ ἡ ἰδία ἡ Ἀθηνᾶ νὰ ἤρχετο, διὰ νὰ τὸ ἀγοράσῃ, δὲν θὰ τῆς ἔκοβα δεκάρα *(χαλκοῦ ῥίνημα οὐκ ἂν ἀποστάξαι)*.

Καὶ τὸ παζάρευμα συνεχίζεται (ἔκδοσις Otto Crusius «Die mimiamben des Herondas», Leipzig 1926). Ἂς ἴδωμεν τώρα ἐξ ἄλλης γλωσσικῆς γωνίας τὸ ὑπόδημα. Ἐνῶ, ὅπως εἴπαμεν, οἱ Ἕλληνες εἶχαν (καὶ ἔχουν) ἰδιαιτέραν ἐπίδοσιν καὶ μακρὰν παράδοσιν εἰς τὸ ὑπόδημα, (ἀκόμη καὶ εἰς τὸ Βυζάντιον ὁ Πτωχοπρόδρομος ὁμιλεῖ διὰ τὰ *μακρομύτικά* του, μόδα ἀνδρικοῦ ὑποδήματος, ποὺ ἐπανῆλθε κατὰ καιρούς), πρὸς τοὺτοις δὲ καὶ ἀφθονίαν λέξεων πέριξ τούτου, ὅπως εἴδομεν, κατὰ περίεργον τρόπον αἱ ἐπικρατήσασαι λέξεις εἰς τὸν νεώτερον ἑλληνισμόν, ἤδη ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους εἶναι ξέναι: Παπούτσι-παπουτσὴς (περσικῆς), τσαγγάρης (περσική).

Σ ό λ α: Προέρχεται ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ, κυρίως δὲ τοῦ λατινικοῦ solea (= σάνδαλον). Ἴσως ὅμως ἡ solea νὰ ἔχῃ σχέσιν μὲ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν λέξιν ὑλία (σ-δασεῖα ἐναλλάσσονται εἰς τὰς ἰαπετικὰς λέξεις) τὴν ὁποίαν διασῴζει ὁ Ἡσύχιος. Δὲν τολμῶμεν ὅμως κατηγορηματικῶς νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ σόλα προέρχεται ἀμέσως ἢ ἐμμέσως (μὲ τὸ φαινόμενον τῆς παλινδρομήσεως) ἐκ τῆς ὑλίας (=σόλα, τακούνι ἢ σάνδαλον).

Κ α λ ι β ώ ν ω: Ἀπὸ τὸ λατινικὸν caliga (=παπούτσι).

Κ α β ά φ η ς: (εὐτελὴς ὑποδηματοποιός, τουρκικὴ λέξις).

Φ α λ τ σ έ τ α (ἰταλική), μ π ό τ α (γαλλική), τ σ ό κ α ρ ο (ἰταλική), γ α λ ό τ σ α (ἰταλική), π α ν τ ό φ λ α (ἰταλική, ἂν καὶ ἤδη εἴπαμεν ὅτι πιθανὸν νὰ εἶναι ἑλληνική), τ α κ ο ύ ν ι, (ἰταλική). Κατὰ διαβολικὴν συγκυρίαν καὶ ἡ λέξις τ σ α ρ ο ύ χ ι εἶναι τουρκική.

Ἀλλὰ καὶ οἱ «κ ά λ τ σ ε ς», ποὺ ἀμέσως σχετίζονται μὲ τὸν πόδα καὶ τὸ ὑπόδημα, εἶναι ρωμαϊκῆς προελεύσεως: calceus (=ὑπόδημα) κάλτιος, καλτίκιος) κάλτσα. Πάντως καὶ εἰς τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς των βλέπομεν τοὺς Ρωμαίους νὰ φοροῦν «κάλτσες»· ἀρκετὰ ἐνωρὶς δηλαδὴ οἱ ἕλληνες, ἀρχικῶς ἀντὶ ἐσχηματισμένων «καλτσῶν» ἐτύλισσον τὸν πόδα διὰ ζεστοῦ ὑφάσματος.

Ἡ λέξις *ποδεῖον* δηλώνει τὸ «ποδοπάνι», ποὺ σιγὰ-σιγὰ ἐξελίσσεται εἰς

«κάλτσα», Πιθανὸν καὶ ἡ λέξις *κνημὶς* ἐκτὸς ἀπὸ τὴν μεταλλικὴν κάλυψιν τοῦ ποδὸς εἰς τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις (περικνημῖδες), ἐδήλωνε καὶ τὴν κάλτσαν, κάτι ὅπως τὸ τουζλούκι (τουρκ.) τὴν γκέττα (ἰταλ.) ἢ καὶ αὐτὴν τὴν κάλτσαν, τὸ ποδεῖον. Ἐπίσης ἡ προαναφερθεῖσα *πέλλυτρον* ἢ *πελλύτευμα* ἐκτὸς τοῦ ἱμάντος ὑποδημάτων ἦτο καὶ εἶδος κάλτσας, εἶδος δεσμῶν πέριξ τῶν σφυρῶν. Ὁμοίως ξέναι εἶναι καὶ αἱ λέξεις τσουράπι (τουρκ.), καὶ καλτσούνι (ἰταλ.).

Παραθέτω προσέτι μερικὰς λέξεις, ἀναφερομένας εἰς τὸ ὑπόδημα, αἱ ὁποῖαι δὲν εἶναι Ἑλληνικαί: *κετσές, σκαρπίνι, μποττίνι, γόβα, γοβάκι, λουστρίνι, φόντι, σουβλί, κουντούρα.*

Ἀμφισβητεῖται τὸ ἰταλικὸν κορδόνι, τὸ ὁποῖον ὀφείλεται μᾶλλον εἰς τὸ γλωσσικὸν φαινόμενον τῆς παλινδρομήσεως ἐκ τῆς ἑλληνικῆς λέξεως χορδή, τὴν ὁποίαν ἔλαβον οἱ λατῖνοι ἀπὸ ἡμᾶς καὶ τὴν ἐπέστρεψαν μεταπεποιημένην (ὅπως ἀκριβῶς μὲ τὴν λέξιν κόρδα, κουρδίζω, καὶ αὐταὶ ἐκ τῆς λέξεως χορδή).

Ὅλος αὐτὸς ὁ καταιγισμὸς τῶν ἰταλικῶν τουρκικῶν, κυρίως, λέξεων σχετικῶς μὲ τὸ ὑπόδημα καὶ τὴν κάλτσα, ὀφειλόμενος πρωτίστως εἰς τὴν ρωμαιοκρατίαν, βενετοκρατίαν, τουρκοκρατίαν, δὲν παύει νὰ εἶναι ὑπερβολικὸς δι' ἓν εἶδος τῶν οὐσιωδῶν τῆς διαβιώσεως καὶ ἐπιβιώσεως, μὲ τὸν ὁποῖον μάλιστα ἠσχολήθημεν καὶ εἰς τὸ ἀπώτατον παρελθὸν καὶ εἰς τὸ πρόσφατον, ἀλλὰ καὶ σήμερον ἐπιτυχῶς καὶ μετὰ ζήλου.

Ἐκ τῶν λέξεων τὰς ὁποίας ἀναφέρει ὁ Ἡρώνδας, εἰς τὸν «Σκυτέα» του, ὀνομασίας ὑποδημάτων, πρέπει νὰ θεωρήσωμεν ἀρκετὰς ὡς εὐτραπέλους καὶ χαριτωμένας ἐκφράσεις τῆς ἀγορᾶς, ὅπως θὰ ἐλέγομεν σήμερον: «ὡραῖο αὐτὸ τὸ τσιτάκι, πάρε αὐτὰ τὰ λουστρίνια τὰ καναρινιά», ἐννοοῦντες φορέματα καὶ ὑποδήματα.

Ὡρισμέναι ἐκ τῶν ὀνομασιῶν τῶν ὑποδημάτων τοῦ Ἡρώνδα γνωρίζομεν ὅτι ἦσαν πραγματικαὶ καὶ τὰς εὑρίσκομεν εἰς τὰ λεξικά, ὅπως *βαυκίδες, βλαυτία, σάμβαλα,* κ.λπ., ἄλλαι πάλιν ὅπως *σαμβαλουχίδες, νοσσίδες, κανναβίσκα, ψιττάκια, καρκίνια, ἔφηβοι, κοκκίδες* εἶναι δημιούργημα τοῦ συγγραφέως ἢ λέξεις τοῦ ἐμπορίου καὶ μόνον, θελκτικαὶ λέξεις τὰς ὁποίας πάντοτε, ἐφευρίσκουν οἱ ἀνὰ τὰς ἐποχὰς μικρέμποροι, ἐκ τῶν ὁποίων τινὲς δὲν ἐμπεριέχονται οὔτε εἰς τὸ λεξικὸν τοῦ Liddel-Scott. Πάντως «τὶς νοσσίδες» καὶ τὰ «ψιττάκια» περιέλαβεν ὁ Ἡσύχιος εἰς τὸ λεξικόν του[8].

Τελειώνω ἀθροίζων τὰς λέξεις τὰς καθαρῶς ἑλληνικὰς ὡς πρὸς τὸ ὑπόδημα, αἱ ὁποῖαι διατηροῦνται μέχρι σήμερον. *Πέδιλον, ὑπόδημα, σάνδαλον, κάττυμα, ἱμάς, ψίδι (ἀψὶς-ἀψίδιον), ποδεῖον* (χρῆσις εἰς τὸν ἑλληνικὸν στρατὸν) *μπαλωματὴς (ἐμβαλώνω) μπαλώνω), ἀρβύλα* (χρῆσις εἰς τὸν ἑλληνικὸν στρατόν).

Προσθέτω εἰς τὴν παροῦσαν περίληψιν καὶ τὰς τρεῖς ἀμφισβητουμένας ὡς πρὸς τὴν ἑλληνικότητά των λέξεις: *Σόλα, παντόφλα* καὶ *κορδόνι.* Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ἐν ἀφθονίᾳ ὀνομασιῶν ὑποδημάτων τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ὁ Πολυδεύκης καὶ ὁ Ἡσύχιος εἰς τὰ λεξικά των διέσωσαν περίπου ἄλλας τόσας ὀνομασίας, τὰς ὁποίας δὲν ἀπαντῶμεν ἀλλαχοῦ, πλὴν μιᾶς-δύο τὸ πολὺ εἰς τὸν Ἀριστοφάνην, τὸν Σουΐδαν ἢ τὸ Μέγα Ἐτυμολογικόν. Αἱ ὀνομασίαι αὐταὶ εἶναι αἱ ἑξῆς περίπου: *Περσικαὶ* (γυναικεῖα ὑποδήματα), *πλοιάριον* (γυναικεῖον ὑπόδημα), *ραπίς, σελευκὶς* (γυναικεῖα ὑποδ. ἀπὸ τὴν συριακὴν Σελεύκειαν), *σέμπαλα, σμινδυρίδια, συκχάς, συγχίς, σύκχοι* (φρυγικά), *χῖαι* (ἀνδρικά), *ἥλιψ* (δωρικά), *νυμφίδες* (νυμφικά), *κάσκανα* (ἡ λέξις σημαίνει καὶ τὰ καττύματα), *ἀκάτιον, κανάβια* καὶ ἄλλα.

Πλουσία γλῶσσα, ὑποσημαίνουσα καὶ τὴν ἐπίζηλον θέσιν τῆς ὑποδηματοποιίας εἰς τὸν ἀρχαῖον ἑλληνικὸν κόσμον.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Ὅπως καὶ εἰς ἄλλα ἐργαστήρια, καταστήματα, τοιουτοτρόπως καὶ εἰς τὰ σκυτεῖα ἐσύχναζον οἱ ἀργόσχολοι. Ὁ φιλόσοφος π.χ. Κράτης ἀνεγίνωσκε ἔργα τοῦ Ἀριστοτέλους «ἐν σκυτείῳ καθήμενος», ὅπως ἀναφέρει ὁ κυνικὸς Τέλης (3ος αἰών. π.Χ.) εἰς τὸν «περὶ πλούτου καὶ πενίας» (9) (ἔκδοσις Ἰονίου Πολιτείας, Κέρκυρα, 1830).

2. Καρκίνοι ἦσαν εἶδος ὑποδήματος.

3. Ὁ «Κύνειος ἱμὰς» ἐθεωρεῖτο πολὺ ἀνθεκτικὸς καὶ ἡ φράσις ἦτο παροιμιώδης διὰ πράγματα μεγάλης ἀντοχῆς.

4. Μία τοιαύτη ὕλη ἐλέγετο *μάδος*.

5. Ὁ Θεόκριτος εἰς ἓν τῶν εἰδυλλίων του ἀναφέρει ὅτι, διὰ καλύτερον ἄμελγμα τῶν ἀγελάδων ἐτίθετο ὑπὸ τοὺς πόδας των εἶδος καλοπεδίλων (πιθανὸν διὰ νὰ ἀκινητοποιοῦνται).

6. Τὸ σχοινίον ἐλέγετο *σχοινίον*, *σχοῖνος*, *μήρινθος*, *θῶμιγξ*, *σπάρτον*, *σπαρτίον* κ.λπ.

7. Σημειωτέον ὅτι ἐκ τῆς καννάβεως ἤδη οἱ ἀρχαῖοι κατεσκεύαζον σχοινία, στυππεῖα, ὕφασμα, ἱστία, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους οἱ ράπται ἐτοποθέτουν εἰς τὰ σακκάκια τὰ γνωστὰ «καναβάτσα», προϊόντα καὶ αὐτὰ τῆς κανάβεως.

8. Καὶ σήμερον μετ' ἀρκετῆς δόσεως εὐτραπελίας καὶ λαϊκῆς ἐκφράσεως λέγομεν τὰ ὑποδήματα *πατούμενα*. Ἂς σημειώσω ἐδῶ ὅτι ἡ λέξις πάτος ἐσήμαινε παρ' Ἀρχαίοις μόνον τὸν δρόμον.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Λεξικὸν Liddel-Scott.
2. » Ἰ. Σταματάκου
3. » Ἡσυχίου.
4. » Σουΐδα.
5. » Πολυδεύκους
6. Ποιήματα Ἀλκαίου, Σαπφοῦς.
7. Θεοκρίτου εἰδύλλια.
8. Κυνικοῦ Τέλητος (3ος αἰ. π.Χ.) «Περὶ πλούτου καὶ πενίας» ἔκδοσις Ἰονίου Πολιτείας, Κέρκυρα, 1830».
9. Ἡρώνδα «ὁ σκυτεύς», γερμαν. ἔκδοσις τοῦ 1926.
10. Αἴλιος Ἡρωδιανὸς (3ος μ.Χ. αἰ.).
11. Ἄρθρον Χ. Χαριτωνίδου «ὑπόδεσις-ὑπόδησις» περιοδικὸν «Πλάτων» 1949 τεῦχος Α΄.